

KOMUNITNÉ VZDELÁVANIE A UČENIE SA O SOCIÁLNEJ EKONOMIKE A SOCIÁLNO M PODNIKANÍ[#]

COMMUNITY EDUCATION AND LEARNING ON THE SOCIAL ECONOMY AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

ĽAPINOVÁ Erika

Abstrakt

Komunitná škola a komunita, v ktorej pôsobí, tvoria pevne previazané, vzájomne sa ovplyvňujúcich a doplňujúci celok. Na jednej strane komunitná škola ako jedna z foriem komunitného vzdelávania napomáha komunite pri riešení problémov a podieľa sa na jej rozvoji, na strane druhej komunita predstavuje platformu pre činnosť komunitnej školy.

Komunitná škola, resp. komunitné vzdelávanie plní nielen funkciu klasickej vzdelávacej inštitúcie, ale zohráva podstatne širšiu a komplexnejšiu funkciu v komunite, ako subjekt podieľajúci sa na utávraní a prehľbovaní vzťahov medzi jednotlivými aktérmi na území komunity, podnecujúci a usmerňujúci aktivitu jednotlivých aktérov, participujúci na identifikácii a riešení problémov komunity.

Abstract

Community school and the community in which it operates represent tightly linked, interacting and complementary whole/unity. Firstly, the community school as a form of community education helps the community to solve problems and participates on its development, on the other hand, community creates/represents platform for activity of community school. Community School, respectively community education not only fulfills the function of a classical educational institutions, but plays a much broader and more comprehensive role in the community as an entity participating in building and deepening of relations between actors in the community, by encouraging and guiding the activity of the different actors, participating in identifying and solving community problems.

ÚVOD

Cieľom príspevku bolo predstaviť možnosti vzdelávania dospelých o sociálnej ekonomike a podnikaní mimo formálneho školského systému, konkrétne komunitné či občianske vzdelávanie ako jednu z foriem neformálneho a informálneho celoživotného vzdelávania. Komunitné vzdelávanie o problematike sociálnej ekonomiky a podnikania sme si zvolili ako tému príspevku, pretože sme presvedčení o význame a potrebe spoločného angažovania sa komunity, resp. skupiny jednotlivcov a organizácií, ktoré na území komunity žijú, v danej oblasti.

Komunitné vzdelávanie môže mať formálnu i neformálnu podobu. Komunitné vzdelávanie/učenie je jednou z foriem neformálneho i informálneho vzdelávania a ako samotný názov hovorí, ide o osobitné metódy i formy "odovzdávania, vzájomného zdieľania a následného

[#] Príspevok bol publikovaný s podporou KEGA č. 037UMB-4/2013 Inovatívny študijný program Sociálna ekonomika a podnikanie.

využívania” informácií, vedomostí, praktických zručností i skúseností (k ďalšiemu vzdelávaniu dospelých pozri bližšie Ľapinová, 2014¹). Zároveň je nástrojom občianskeho angažovania sa (k problematike občianskej participácie pozri bližšie Ľapinová, 2013).

Popri formálnom vzdelávaní o problematike sociálneho podnikania predstavuje celoživotné vzdelávanie i neformálne vzdelávanie veľmi dôležitú integrálnu súčasť vzdelávania dospelých o problematike sociálnej ekonomiky, v širšom kontexte problematiky regionálneho rozvoja, rozvoja miestnej komunity, riešenia problémov nezamestnanosti a sociálnej inklúzie.

V úvodnej časti príspevku budeme hovoriť o podstate komunitného vzdelávania/učenia/učenia sa, ale tiež kolaboratívneho či kooperačného učenia²/skupinového učenia, čo sú označenia pre rôzne typy a rôzne parciálne aspekty vzdelávania a učenia v komunite. V druhej časti príspevku predstavíme model komunitného vzdelávania o sociálnej ekonomike a podnikaní. Sociálne podnikanie totiž predstavuje významný nástroj podpory a rozvoja komunity, najmä pokiaľ ide nielen o riešenie problémov nezamestnanosti, sociálnej vylúčenosti, ale širšieho komplexu spoločenských, vzťahových, kultúrnych, hodnotových problémov v komunite.

Pre širšie praktické uplatnenie tohto konceptu v miestnych komunitách je dôležité v prvom rade nájsť občiansku a politickú podporu, čo je možné podporiť informovaním, scitlivovaním a najmä vzdelávaním o problematike, nielen formálnym, ale aj neformálnym či informálnym (učením sa v každodennom živote a pre život). Najmä informálne učenie širokého spektra občanov na území komunity, ktoré sa deje priamo v praxi (v situáciách v priamom kontakte so znevýhodnenými a

¹ ĽAPINOVÁ, E. 2014. Ďalšie vzdelávanie dospelých o sociálnej ekonomike a sociálnom podnikaní – nástroj podpory občianskej participácie. In: Sociálna ekonomika a vzdelávanie. Zborník vedeckých štúdií. Banská Bystrica : Belianum, vydavateľstvo Univerzity M. Bela, Ekonomická fakulta, 2014. ISBN 978-80-557-0623-8. Dostupné na: http://www.ef.umb.sk/konferencie/sev_2014/

ĽAPINOVÁ, E. – MAZUREKOVÁ, M. 2013. Podpora rodičov a rodiny zo strany tretieho sektora a občianske iniciatívy v tejto oblasti na Slovensku a vo vybraných krajinách. In: Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva. Zborník vedeckých štúdií. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici, 2013. ISBN 978-80-557-0600-9. Dostupné na: http://www.ef.umb.sk/dsr_2013/index.html

ĽAPINOVÁ, E. 2013. Spoločenská zodpovednosť firiem a jej význam pre miestny a regionálny rozvoj. In: Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva. Zborník vedeckých štúdií. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici, 2013. ISBN 978-80-557-0600-9. Dostupné na: http://www.ef.umb.sk/dsr_2013/index.html

² Ku kooperatívne a kolaboratívne učenie pozri viac: JOHNSON, D. W., JOHNSON, R. T., HOLUBEC, E., ROY, P.: Circles of learning. Cooperation in the classroom. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development, 1984; SHARON, S.: Cooperative learning in the class room: Research in desegregated schools. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1984; SLAVIN, R.: Cooperative learning. New York: Longman, 1983; KASÍKOVÁ, H.: Kooperativní učení, kooperativní škola. Praha: Portál, 1997; JOHNSON, D.W., JOHNSON, R., STANNE, M.B., GARIBALDI, A. Impact of group processing on achievement in cooperative groups, Journal of Social Psychology. 1990. Washington : Heldref Publications. 130, 507 – 516; JOHNSON, D.W., SKON, L., JOHNSON, R.T. Effects of cooperative, competitive, and individualistic conditions on children's problem-solving performance, American Educational Research Journal. 1980. 17, 83-93; LAZAROWITZ, R. KARSENTY, G. Cooperative learning and students' academic achievement, process skills, learning environment, and self esteem in tenth-grade biology classrooms, In S. Sharan (Ed.), Cooperative learning: Theory and research. 1994. New York: Praeger; ROSS, J.A. Improving social-environmental studies problem solving through cooperative learning, American Educational Research Journal. 1998, 25(4), 573 – 591; CALLAHAM W., Cooperative learning [online]. [cit. 2003-11-20]. URL: <<http://fp.uni.edu/rac/col/index.htm>>; JEWETT T., A Cooperative Learning Approach to Teaching Social Issues of Computing [online]. [cit. 2003-11-20]. URL: <<http://www.cecs.csulb.edu/~jewett/social/cql96.html>>; JACOBS G. M., Cooperative thinking class [online]. [cit. 2003-11-20]. URL: <http://www.geocities.com/Athens/Thebes/1650/coopthk.html>

potrebnými spoluobčanmi, alebo prácou pre týchto spoluobčanov – pracovníci a dobrovoľníci v sociálnych podnikoch, v chránených dielňach či v akejkol'vek inej verejnej a súkromnej inštitúcii), môže prispieť k praktickému rozšíreniu myšlienok i k podpore praktickej realizácii činností sociálneho podnikania v priestore slovenských komunít.

1 KOMUNITNÉ VZDELÁVANIE, KOMUNITNÉ UČENIE SA – PODSTATA A PRINCÍPY

Komunitné vzdelávanie má tieto základné črty: vyznačuje sa autonómiou, adresnosťou, flexibilitou, nielen informatívnym, ale najmä participatívnym charakterom, splnomocňuje učiacich sa k aktivite, sleduje spoločný záujem komunity a jej členov, usiluje o vzájomnú komunikáciu, vytvára a posilňuje vzájomné väzby, interakciu a spoluprácu medzi jednotlivcami a skupinami na pôde komunity, posilňuje vzájomnú dôveru, napomáha flexibilitu konania a správania jednotlivca i komunity, podporuje transformáciu a rozvoj komunity, jednotlivca i spoločenstiev na území komunity. Komunitné vzdelávanie plní nielen informačnú funkciu, ale najmä funkciu vzájomnej komunikácie, vzájomného odovzdávania si informácií aj skúseností, funkciu scitlivovania, podnecovania, iniciovania záujmu i aktivity. Cieľom komunitného vzdelávania je podľa Kinkora (in: Matoušek, 2003, s. 253 -255) riešenie určitého problému alebo dosiahnutie zlepšenia života a rozvoja danej komunity. Obsah a metódy komunitného učenia sú veľmi rôznorodé, individuálne zvolené, adresné, šité na mieru danej komunity/danej učiacej sa skupiny a závislé od problematiky, ktorá je predmetom vzdelávania/učenia.

Komunita je podľa zahraničnej literatúry (Mattessich, Monsey, Roy, 1997; in: Kinkor, 2003, s. 253 -255) geograficky definovaná oblasť so vzájomnými sociálnymi väzbami vznikajúcimi na základe príbuzenstva, priateľstva, ale aj väzbami vznikajúcimi v rámci účasti na komunitných aktivitách a ekonomických aktivitách, i s väzbami k miestu, v ktorom žijú.

Inou definíciou komunity je vymedzenie hranicami (geografickými, politickými, ekonomickými alebo sociálnymi), a zároveň vymedzenie prostredníctvom spoločne zdieľaných hodnôt, spoločného kultúrneho dedičstva, spoločných záujmov a problémov. Štruktúru komunity tvoria formálne i neformálne organizácie a zoskupenia, prostredníctvom ktorých členovia komunity vykonávajú určité funkcie.

Gardner J. W. (1999, in: Kinkor, 2003, s. 254) identifikuje nasledovné charakteristiky „vyvážené žijúcej komunity“, ktoré podľa nás predurčujú komunitu ako priestor pre vzdelávanie, tzv. komunitné vzdelávanie. Komunita je:

- „rôznorodou jednotou“,
- má spoločný základ zdieľaných hodnôt,
- vyznačuje sa vzájomnou starostlivosťou, dôverovou a tímovou prácou,
- má rozvinutú efektívnu vnútornú komunikáciu,
- uľahčuje ľuďom účasť na verejných veciach,
- vytvára si vlastnú identitu, zámery,
- vytvára si vnútorné aj vonkajšie väzby,
- vychováva a je schopná odovzdávať hodnoty i formy ďalším generáciám,
- je otvorená do budúcnosti,
- má vyvážené inštitucionálne usporiadanie.

Toto bolo vymedzenie komunity na základe charakteristík, ktoré vytvárajú predpoklady pre úspešnosť procesu komunitného vzdelávania. Teraz sa pozrime na miesto vzdelávania, ktoré v komunite a pre komunitu má. Pokiaľ ide o definíciu skupinového či komunitného učenia, Hudec a kol. (2009, s. 250) rozlišujú skupinové učenie od individuálneho. Kým druhé je osvojovaním si informácií a znalostí jednotlivcami, prvé predstavuje pretvorenie individuálnych informácií a znalostí do podoby skupinových znalostí, a to pomocou dialógu, diskusie, zdieľania skúseností. Skupinovým či kolektívnym učením sa pritom rozumie nielen prístup k informáciám, ale na rozdiel od individuálneho učenia, najmä budovanie kompetencií, ktoré spolnomocňujú jednotlivca či skupinu na aktívnu participáciu na živote komunity. Nižšie v tabuľke 1 prinášame porovnanie prínosov vzdelávania pre jednotlivca a pre komunitu.

Tabuľka 1: Vzdelávanie z psychologického a antropologického aspektu

	Psychologický pohľad	Antropologický pohľad
Predmet poznania, záujem	poznanie	vzťah jednotlivca ku komunite
Učiaci sa	študenti	členovia komunity v praxi
Jednotka analýzy	konkrétna aktivita	jednotlivec v komunite
Čo interakcia vytvára	názor	názor, identitu a komunity
Účebné prostredie	škola	každodenný svet
Cieľ učenia	príprava na budúce požiadavky	sociálne potreby komunity
Pedagogické hľadisko	prax	prax komunity

Zdroj: Jonassen, Land. 2000. p. 50

Koncepcia komunitného učenia sa objavuje v teóriách regionálneho rozvoja od 90. rokov dvadsiateho storočia. Regióny sú podľa Floridu (Florida, R. 1995. Towards the Learning Region. Future 27. In: Hudec, O. a kol. 2009, s. 251 „ohniskovým“ miestom pre tvorbu znalostí a učenie sa, čím sa stávajú tzv. učiacimi sa regiónmi. Tento pojem sa objavuje aj u Lundwalla (1992), Boekema a Ruttena (2006), Atalika a Fischera (2002) v súvislosti s ekonomickým rastom na národnej i regionálnej úrovni, v súvislosti s inováciami a znalosťami, v súvislosti s regionálnou konkurencieschopnosťou či bojom proti regionálnym disparitám, ale aj v súvislosti s problematikou ľudského a sociálneho kapitálu.

Asheim (1996, in: Kačírková, 2011, s. 8) definuje učiaci sa región ako zástupcu reprezentujúceho teritoriálnu a inštitucionálnu zakotvenosť interaktívneho učenia sa organizácií a tvrdí, že takéto inovácie podporujú rozvoj regiónov, vytvárajú vzájomné spojenia a spolupracujúce partnerstvá a možno ich nazvať regionálnymi rozvojovými koalíciami, ktoré majú strategickú dôležitosť.

Podľa Wengera (2000, in: Dlouhá a kol., 2010, s. 13) je komunita, resp. komunitná prax určitým „sociálnym kontajnerom“ kompetencií, a jej základom je zdieľaná skúsenosť. Jednotlivci sú priamo zapojení do komunity prostredníctvom určitej činnosti, spoločných cieľov a pod., utvárajú si vlastnú identitu v rámci komunity, pričom rešpektujú jej pravidlá a zvyklosti. Dlouhá v súvislosti s komunitným učením hovorí o dynamickom učení, reflexívnej racionalite a teórii reflexívnej akcie (pozri aj Schön, 1983), na rozdiel od statického učenia a jeho technickej racionality.

Na základe vyššie uvedených definícií komunitného vzdelávania považujeme za potrebné zdôrazniť, že základným/východiskovým bodom „vzájomného“/spoločného učenia sa na území komunity či regiónu nie sú podľa Slobodu (2006, s. 12) len regionálna blízkosť či vzájomné väzby, ale obzvlášť významným predpokladom „vzájomného“/spoločného učenia sa na území komunity sú špecifické regionálne zdroje: tradície, entuziazmus, pozitívne očakávania, osobná

motivácia, spoločná vízia, spoločné potreby apod. (pozri aj Blažek 1999; Blažek – Uhlír 2002; Blažek, J. – Uhlír, D. 2011).

Podľa Mareka Mitošinku (Stratégia učiacich sa regiónov 2007 – 2013) predstavuje koncept učiacich sa regiónov veľmi dynamický a moderný koncept regionálnej politiky, ktorá je založená na osobnom rozvoji, inováciách, hľadaní nových nástrojov k riešeniu regionálnych problémov.

Učiaci sa región je podľa návrhu Národného programu učiace sa regióny (Dostupné na: http://nuczv.sk/wp-content/uploads/4_narodny_program.pdf) oblasťou, v ktorej zodpovední činitelia spolupracujú a učia sa spoločne miestne, alebo regionálne problémy v partnerskej spolupráci miestnych, alebo regionálnych subjektov. Ide tu o vytváranie a podporu vzniku miestnych alebo regionálnych sietí rozličných inštitúcií (tzv. sieťovanie) orientovaných na riešenie spoločných problémov, ktorých riešenie sa partnerov dotýka z rôznych aspektov, ale dosiahnutie cieľa je možné, resp. efektívnejšie prostredníctvom partnerskej spolupráce.

Kinkor (2003, s. 260) definuje komunitné školy a nové, moderné chápanie ich miesta v komunite nasledovne: slúžia pre rôzne záujmové skupiny, a to nielen na vzdelávacie účely, ale aj na kultúrne a iné aktivity pre verejnosť. Toto ponímanie škôl je podľa Kinkora v našich podmienkach zatiaľ neobvyklé, nové. Vychádza však z logickej myšlienky prepájania školy s miestnou komunitou.

Podľa M. Lauermanna (Komunitní škola v perspektíve českého vzdelávacieho systému) poskytuje komunitná škola okrem tradičného vzdelania aj ďalšie vzdelávacie aktivity (vzájomné učenie sa, informálne a neformálne, učenie sa v praxi) ktoré sú založené na nasledovných *princípoch* (pozri aj Vik, 2002):

- vzdelávanie je celoživotným procesom – jedným z cieľov je motivovať ľudí pre celoživotné učenie,
- aktívne zapojenie členov komunity – pri budovaní stratégie komunitného vzdelávania je dôležité aktívne zapojiť široké spektrum členov komunity. Pasívne prijímanie poznakov nahrádza v komunitnej škole aktívna účasť členov komunity na aktivitách, s čím prichádza aj prijatie zodpovednosti za ich fungovanie. Zástupcovia komunity sa tak zapájajú do rozhodovania a plánovania aktivít komunity.
- využívanie existujúceho vnútorného/endogénneho potenciálu komunity³ – nielen materiálneho a technického, ale najmä myšlienkového potenciálu, ľudského a sociálneho kapitálu. Iba aktivizovaním a aktívnym zapojením ľudí v komunite možno optimálne využívať a zhodnocovať priestorový, materiálny kapitál/zdroje komunity v prospech rozvoja komunity i života jej obyvateľov.

Podľa Lauermanna (2010) je komunitnou školou každá aktivita, ktorá do procesu vzdelávania zapája miestnych občanov, čím obohacuje učiacich sa i celú komunitu. Komunitná škola/komunitné vzdelávanie sa vyznačuje podľa neho nasledovnými črtami:

³ P. Romer a S. Rebelo v (novej) teórii endogénneho rastu vidia príčinu medziregionálnych rozdielov v odlišnej úrovni vybavenosti regiónov ľudskými zdrojmi a technológiami. Medzi hlavné mechanizmy spôsobujúce konvergenciu podľa nich patria rastúce výnosy z kapitálu (vrátane ľudského), externé úspory (najmä zo šírenia znalostí), transfer znalostí a technológií. Štátne zásahy v rámci regionálnej politiky vplyvajú na to, ktorý z možných stavov rovnováhy bude v regióne dosiahnutý (Blažek 1999, Maier - Tödtling 1998, Blažek – Uhlír 2002). K teóriám regionálneho rozvoja a miestu ľudského faktora v nich pozri aj: Capello, Nijkamp(2009), Martin, Sunley (1996), Karlsoon (2009), Felsenstein (2010), Florida (2003), Klas (2000), Gajdoš – Pašiak (2008).

- *kurikulum zamerané na komunitu,*
- *rola komunitného koordinátora,*
- *každý je učiteľom i žiakom zároveň. Metódy vyučovacieho procesu umožňujú a podnecujú vzájomnú spoluprácu, obojstrannú iniciatívu, tvorivosť.*

Lauermann hovorí o existencii štandardov pre komunitné školy, ktoré sa formujú od roku 2005 na pôde medzinárodného spoločenstva nevládných organizácií pod vedením britskej ContinYOU (bližšie pozri <http://communityschoolstandards.org/>). *Štandardy pre komunitné školy hovoria o nasledovných kľúčových predpokladoch fungovania komunitných škôl:*

- *poradenstvo, vedenie – posilňuje a rozvíja schopnosti všetkých členov učiacej sa skupiny a umožňuje im „rásť“. Dobré vedenie usiluje o vytvorenie vízie a smerovania komunitného vzdelávania, a zároveň je zárukou zachovania demokratických i sociálnych princípov, na ktorých je komunitná škola postavená.*
- *partnerstvo – ide o partnerstvo so subjektmi navonok, ale aj partnerský vzťah účastníkov učiacej sa skupiny navzájom. Diskusia a spätná väzba podporujú vzdelávanie celej skupiny, reakcie ostatných pomáhajú vyjasniť svoje vlastné názory, správanie a aktivity.*
- *sociálna inklúzia – dobrá komunitná škola vytvára príležitosti pre všetkých záujemcov o vzdelania a osobnostný rozvoj, čím prispieva k súdržnosti a priaznivej atmosfére v komunite i vo vnútri učiacej sa skupiny.*
- *služby – komunitná škola by mala pre komunitu poskytovať služby podľa potreby komunity – vzdelávanie, sieťovanie, scitlivovanie, informovanie, budovanie a formovanie vzájomných vzťahov a mnohé ďalšie. Zároveň vytvára bázu pre využiteľnosť aj faktické využívanie ďalších služieb.*
- *dobrovoľníctvo a občianska angažovanosť – komunitné vzdelávanie vytvára, formuje a posilňuje občianske postoje, rozvíja znalosti a zručnosti, sebavedomie i vzájomnú sebadôveru.*
- *celoživotné vzdelávanie a učenie s cieľom prispôbiť sa zmenám, ktorými spoločnosť prechádza.*
- *kultúra vzdelávania – je postavená na demokratických princípoch, pondecuje tvorivosť, iniciatívu, participáciu.*
- *podpora komunity - komunitné vzdelávanie je katalyzátorom zmien a rozvoja komunity. Pomáha jednotlivým skupinám na území komunity aktívne konať, angažovať sa, poskytovať služby.*

Základnými *princípmi komunitného vzdelávania* podľa Strategic Guidance for Community Planning Partnerships: Community Learning and Development (2012, s. 3) sú:

- *zmocnenie/empowerment ľudí a skupín ovplyvňovať záležitosti týkajúce sa ich a ich komunít,*
- *participácia,*
- *inklúzia, rovnosť príležitostí a nediskriminácia – poskytuje potrebnú podporu pre ľudí, ktorí čelia rôznym znevýhodneniam, obmedzeniam,*
- *sebaurčenie – podporuje právo ľudí na sebaurčenie a slobodnú voľbu,*
- *partnerstvo – zaručujúce efektívne využívanie zdrojov, zručností, schopností v rámci komunity.*

Komunitná škola je podľa Fialu (2010) vzdelávacou inštitúciou, ktorá poskytuje možnosť celoživotného učenia komunite (deťom, rodičom, verejnosti) a reaguje na ich potreby a záujmy. Pracuje na princípe otvorenosti a aktívnom zapájaní občanov a budovaním partnerstiev zlepšuje

klímu v rámci učiacej sa skupiny i komunity. Efektívne využíva miestne zdroje a napomáha miestnemu rozvoju.

S komunitným vzdelávaním sa spájajú pojmy ako autonómia, otvorenosť, participácia, splnomocnenie, vzájomnosť, spoločný záujem, komunikácia, spolupráca, transformácia, rozvoj. V súvislosti s komunitnou školou sa hovorí o „otvorenosti“, čo má rôzne významy. Jednak ide o otvorený prístup k vzdelávaniu pre rôzne skupiny. „Otvorenosť“ vzdelávania možno chápať i vo vzťahu k predmetu vzdelávania, pričom ide o potreby, požiadavky, problémy komunity. „Otvorenosťou“ môžeme do tretice chápať i fungovanie na základe prijatých štandardov, pravidiel (ktoré spomíname vyššie).

Hartl (1997) považuje za cieľ komunitného vzdelávania „službu“ v prospech komunitného rozvoja. Podstatu komunitného vzdelávania tvorí podľa neho poskytovanie schopností, zručností a vedomostí, s ktorými sú občania pripravení zvládať problémy komunity. Zároveň podľa Hartla napomáha komunitné vzdelávanie meniť postoje, zvyšovať motiváciu ľudí s cieľom dosiahnuť žiaducu zmenu. R. Adams kladie v súvislosti s komunitným vzdelávaním dôraz na nasledovné rysy: ide o slobodne a dobrovoľne vyjednané, z komunity vzídené a na jej úžitok orientované učenie sa, ktoré môžu iniciovať i neodborníci. Komunitné vzdelávanie je podľa Adamsa prostriedkom znižovania sociálnej nerovnosti, presadzovania zmeny a zplnomocňovania (empowermentu) ľudí (Adams, 1996, s. 135).

Podľa škótskeho manuálu pre komunitné plánovanie, učenie a rozvoj (*Strategic Guidance for Community Planning Partnerships: Community Learning and Development*) je komunitné vzdelávanie verejnou službou, ktorá:

- poskytuje/zlepšuje životné príležitosti pre všetky vekové skupiny – prostredníctvom vzdelávania, osobného rozvoja i aktívnej občianskej participácie,
- poskytuje stabilitu, adaptabilitu, podporu komunitám, posilňuje vplyv komunit a inklúziu v rámci komunit.

Komunitné vzdelávanie podporuje a rozvíja potenciál jednotlivca, rodiny i komunity, a to nielen prostredníctvom *celoživotného vzdelávania a učenia*. Ďalšími, veľmi efektívnymi *formami komunitného učenia sú vzájomná spolupomoc či komunitné organizovanie sa aktivizmus*.

Toto sú príklady *potenciálne možných výstupov komunitného učenia* podľa *Strategic Guidance for Community Planning Partnerships: Community Learning and Development* (2012, s. 4):

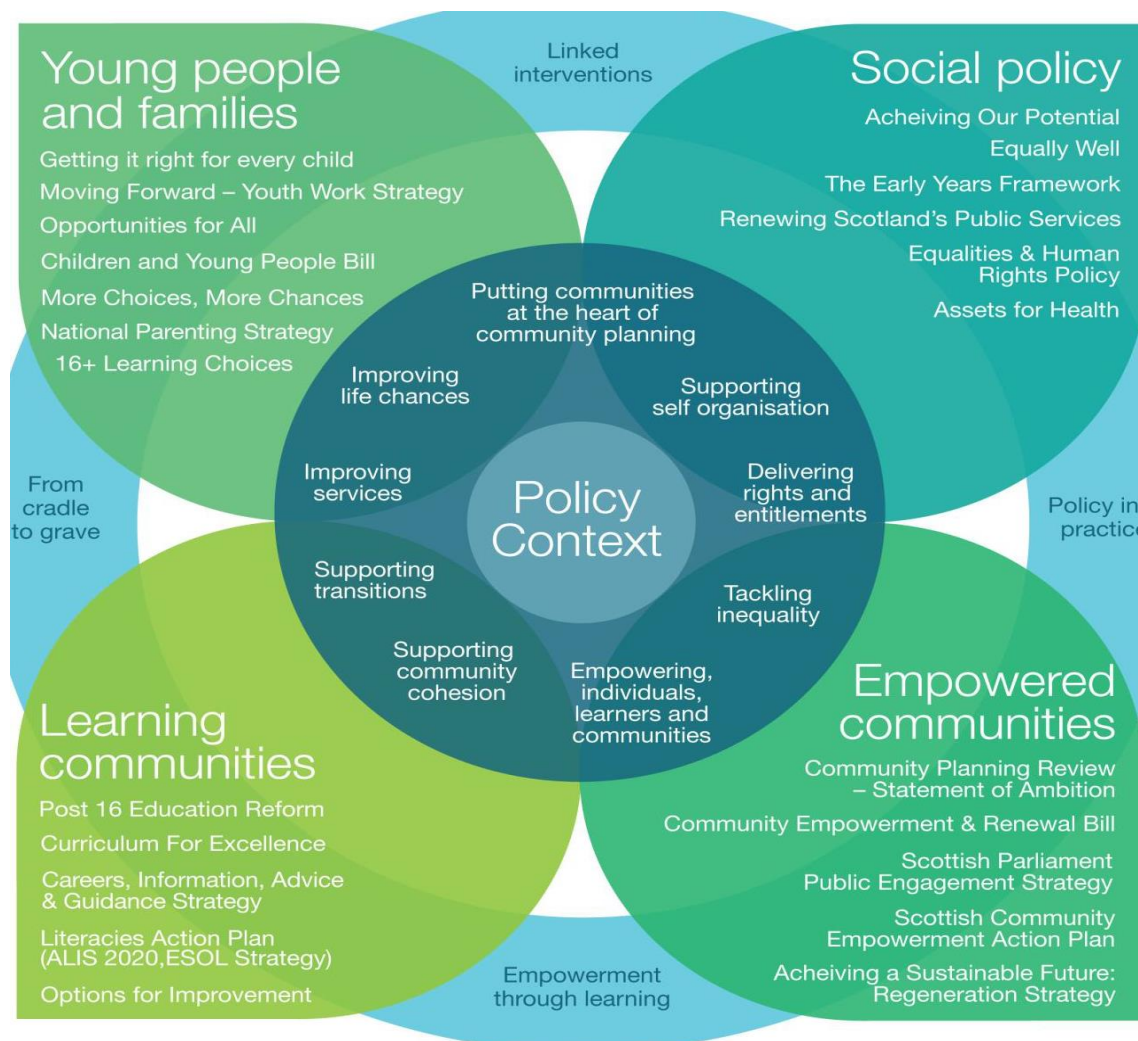
- podpora komunitného rozvoja (budovanie komunitných kapacít, schopných uspokojovať potreby komunity, engažovanie sa s cieľom ovplyvňovať prijímanie rozhodnutí),
- práca s deťmi mládežou, s rodinami, zamestnanie pre mladých, vzdelávanie v rodine a ranná intervencia,
- komunitné vzdelávanie dospelých, vrátane gramotnosti dospelých,
- rozvoj dobrovoľníctva,
- vzdelávanie znevýhodnených a zraniteľných skupín v komunite – zdravotne postihnutých, sociálne odkázaných, detí z detských domovov, delikventov a pod.,
- podpora vzdelávania a poradenstva v komunite.

Všeobecnejšími dopadmi činnosti komunitnej školy na území komunity sú:

- pomáha identifikovať problémy a potreby komunity – systematicky mapuje potreby a problémy komunity, napríklad formou ankiet, dotazníkov, diskusií,
- hľadá možnosti riešenia problémov a saturovania potrieb komunity – prostredníctvom ponuky vzdelávacích, kultúrnych, rekreačných a sociálnych programov,

- podporuje aktivitu členov komunity
- stmeluje komunitu – podieľa sa na vytváraní pocitu spolunáležitosti s komunitou,
- pomáha uchovávať kultúru a tradície komunity,
- koordinuje rozmanitosť a bohatosť informačných a tvorivých zdrojov a rôznych štruktúr na území komunity,
- podieľa sa na premene miestnej komunity na komunitu občiansku.

Na obrázku 1 je znázornený široký politický kontext komunitného vzdelávania, osobitne v rovine miestnej a regionálnej politiky a diania. Komunitné vzdelávanie je nástrojom na vytváranie komunitnej súdržnosti, je nástrojom splnomocnenia jednotlivcov i komunít k aktivite (poskytnutie práv i oprávnení; splnomocnenie), nástrojom na podporu žiaducich zmien v komunitách (zlepšovanie služieb, poskytovanie príležitostí pre všetkých), nástrojom boja proti nerovnosti. Učením sú aj formy občianskej participácie, občianskeho aktivizmu, dobrovoľnej práce, práce pre verejnosť, záujem o veci verejné.

Obrázok 1 Komunitné vzdelávanie v politickom kontexte

Zdroj: Strategic Guidance for Community Planning Partnerships: Community Learning and Development. 2012. p.

2 KOMUNITNÉ VZDELÁVANIE O SOCIÁLNEJ EKONOMIKE A PODNIKANÍ – AKO PRIPRAVIŤ A ZREALIZOVAŤ MYŠLIENKU V PRAXI

V druhej časti príspevku predstavíme model komunitného vzdelávania o sociálnej ekonomike a podnikaní. Sociálne podnikanie totiž predstavuje významný nástroj podpory a rozvoja komunity, najmä pokiaľ ide nielen o riešenie problémov nezamestnanosti, sociálnej vylúčenosti, ale širšieho komplexu spoločenských, vzťahových, kultúrnych, hodnotových problémov v komunite.

Ako a prečo iniciovať a zrealizovať založenie a fungovanie komunitného vzdelávania o sociálnom podnikaní?

1. V prvom rade je dôležité *poznanie skupiny a jej potrieb, následne budovanie učiacej sa skupiny* (utváranie a následné upevňovanie vzájomných vzťahov medzi jednotlivými aktérmi v komunite, vrátane jednotlivcov – občanov). O sieťovaní hovoríme v bode 3.

2. O existencii a význame komunitného vzdelávania a učenia by mali byť *informovaní všetci potenciálni záujemcovia*, preto je dôležité informovanie verejnosti, propagácia činnosti komunitnej školy. Nezanedbateľným “kanálom” pre propagáciu je forma vzájomného odovzdávania si informácií medzi jednotlivými aktérmi v komunite, osobné odporúčenie.

3. Pre širšie praktické uplatnenie tohto konceptu v miestnych komunitách je dôležité v prvom rade *nájsť občiansku a politickú podporu*, čo je možné podporiť *informovaním, scitlivovaním a najmä vzdelávaním o problematike, nielen formálnym, ale aj neformálnym či informálnym (učením sa v každodennom živote a pre život)*. Najmä informálne učenie širokého spektra občanov na území komunity, ktoré sa deje priamo v praxi (v situáciách v priamom kontakte so znevýhodnenými a potrebnými spoluobčanmi, alebo prácou pre týchto spoluobčanov – pracovníci a dobrovoľníci v sociálnych podnikoch, v chránených dielňach či v akejkoľvek inej verejnej a súkromnej inštitúcii), môže prispieť k praktickému rozšíreniu myšlienok i k podpore praktickej realizácii činností sociálneho podnikania v priestore slovenských komunít.

4. *Budovanie sietí/partnerstiev účastníkov komunitného vzdelávania, podporovateľov, partnerov, subjektov z miestnej komunity, širokej odbornej i laickej verejnosti.*

5. *Získavanie zdrojov/fundrising, marketing, propagácia cieľov, činnosti komunitnej školy, jej významu pre miestnu komunitu, príklady dobrej praxe.*

6. Definovanie *cieľov a princípov fungovania komunitného vzdelávania* – podrobne sme sa im venovali v prvej kapitole. Sú univerzálne platné pre komunitné vzdelávanie ako také.

7. Definovanie foriem komunitného vzdelávania - formou vzdelávania o sociálnom podnikaní nie sú len *prednášky, informácie pre širokú a odbornú verejnosť, ale aj všeobecné diskusie, participatívne workshopy*. Vzdelávaním a učením sa v komunite sú aj *aktivity ako dobrovoľníctvo, praktické komunitné aktivity* jednotlivcov, skupín, organizácií z radov verejného i súkromného sektora. Počas týchto činností prichádza občan do kontaktu s potrebnými, s jednotlivcami si skupinami, ktoré riešia určitý problém, ktorí sú znevýhodnení, sociálne vylúčení a pod. Na druhej strane spoznáva praktickú činnosť organizácií a subjektov, ktorí pracujú s tými

ľuďmi, ktorí im poskytujú služby či ďalšiu pomoc, spoznávajú príklady úspešne fungujúcich činností na pôde komunity.

8. Priestorové a technické zabezpečenie komunitného vzdelávania - Komunitná škola nie je symbolom „kamennej inštitúcie“. Je to skôr platforma pre vzájomné fungovanie, pre vzájomnú výmenu názorov, skúseností, pre vzájomnú spoluprácu pri hľadaní riešení problémov komunity. Komunitné aktivity možno realizovať na rôznych miestach, ktoré sú pre členov komunity dostupné a kapacitne postačujúce, a kde sú vytvorené zodpovedajúce materiálne podmienky. Môžu sa realizovať nielen v školách, aj aj v komunitných centrách, v centrách voľného času, vo verejných kultúrnych priestoroch, ale aj na pôde miestnych organizácií a miestnej samosprávy. V poslednom bode upozorňujeme na príbuzné koncepty a potrebu rozlišovať medzi nimi.

9. *Pre koho prináša vzdelávanie prospech?* V prvej kapitole formulujeme potrebné výsledky i dopady komunitného vzdelávania, tak pre komunitu, ako aj pre jednotlivých jej členov a skupiny.

10. *Kto je účastníkom komunitného vzdelávania - učiteľom a kto žiakom.* Funkcia učiteľa a žiaka nie je striktné určená a oddelená. Učenie je vzájomné/interaktívne, vyvíja sa priebežne, podľa potrieb, reakcií a interakcie účastníkov vzdelávania. Cieľová skupina je veľmi rôznorodá a komplexná. Keďže ide o vzdelávanie o komunite, v komunite a pre komunitu, keďže ide o hľadanie spoločných riešení, dotýka sa širokého spektra subjektov, pričom je žiaduce, aby na tomto procese aktívne participovali. V súvislosti s definovaním subjektov vo vzdelávacom procese je potrebné spomenúť úlohu facilitátora a metnora v učiacej sa skupine. (s. 3, 4, http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf)

Mentorstvo je príbuzné k tútorstvu alebo učeniu. Mentor má nejakú vedomosť a tú presúva na iného človeka, popritom ho podporuje počas celého procesu učenia sa. Pod pojmom mentoring rozumieme proces, v ktorom mentor riadi a usmerňuje rozvoj človeka. Tento proces stojí na záväzku medzi oboma účastníkmi vzťahu zdieľať skúsenosti, zážitky a postrehy a vedie k osobnostnému a profesionálnemu rastu mentorovaného (http://www.ekopolis.sk/stranka_data/subory/2013-think-big/prezentacia-mentoring.pdf).

Kto sa môže stať mentorom a prečo? Ľudia sa stávajú mentormi prostredníctvom svojich vzťahov s budúcimi žiakmi. Pritom je najdôležitejším kritériom dôvera. Mentor by mal mať kvality lídra, vidieť viac možností pri riešení rozličných situácií, poskytnúť svojmu žiakovi prístup k vedomostiam a dobrým kontaktom. Mentor je podporujúci, ale zároveň náročný na svojho žiaka, ktorý je sám zodpovedný za svoj rozvoj (s. 3, 4, http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf).

Čo môžeme očakávať od mentora? Mentor v Routes je človek, ktorý udržiava kontakty so zúčastnenými osobami a sám vyvíja iniciatívu, hľadá možnosti rozvoja celej skupiny. Mentor zvoláva stretnutia skupiny, pozýva účastníkov a snaží sa, aby boli všetci aktívne zapojení. Mentor taktiež akceptuje rolu dôveryhodného poradcu pre tých, ktorí takéto vedenie vyžadujú. Môže sa stať, že mentorov v skupine bude viac. Na začiatku si skupina môže jedného zvoliť, ale následne pribudnú iní prirodzeným procesom vývoja skupiny. Toto je znak rozličnosti vedomostí, schopností a záujmov v skupine (s. 3, 4, http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf)

11. *Čím je komunitné vzdelávanie odlišné od príbuzných činností, čím sa im naopak približuje?*

Komunitné vzdelávanie môžeme označiť za jeden z nástrojov práce s komunitou a v komunite. Veľmi príbuznými aktivitami na území komunity ako komunitná škola sú napríklad činnosti *komunitného centra* či *komunitnej práce*. Komunitnou prácou rozumieme metódu, ktorá:

- používa sa na riešenie problémov a navodenie zmeny v miestnom spoločenstve,
- vzťahuje problémy jednotlivca a skupín k zdrojom a možnostiam miestnej komunity,
- zapája do riešenia problémov a do rozhodovania a života komunity jej občanov, miestne organizácie i inštitúcie,
- vedie k prerozdeľovaniu a zdieľaniu zdrojov, zodpovednosti a kompetencií, t. j. rozširuje možnosti ľudí ovplyvniť dianie v komunite.

V reálnej slovenskej praxi je komunitná práca najčastejšie *zamieňaná so sociálnou, či terénnou sociálnou prácou*, resp. pre komunitu sú organizované skôr voľnočasové, klubové, záujmové aktivity. Vzdelávanie v rámci týchto aktivít tvorí iba jednu z aktivít – najčastejšie nie dominujúcu, pričom vzdelávanie je zamerané na jednotlivca (jeho osobný či profesionálnych život). Často ide o vzdelávanie pre úzko definovanú skupinu adresátov.

Komunitná škola by mala byť orientovaná na riešenie praktických problémov, s ktorými sa komunita potýka, ktoré si vyžadujú zapojenie širokej verejnosti a jej aktívne príspevok k hľadaniu riešenia. Týmto spôsobom komunitného vzdelávania, učenia sa a komunitného aktivizovania možno podporiť aj rýchlejšiu a efektívnejšiu komunikáciu, spoluprácu, konsenzus pri prijímaní rozhodnutí, náledné rešpektovanie prijatých riešení a ich dodržiavanie. Okrem informácií a poznania totiž komunitné vzdelávanie (či už obsahom, ktorému je venované, i formou, akou je realizované) je predurčené podnecovať, motivovať. Vedie ľudí k väčšiemu záujmu o veci verejné, k záujmu a k aktívnej účasti na riešeníach

3 KOMUNITNÉ VZDELÁVANIE O SOCIÁLNEJ EKONOMIKE A PODNIKANÍ – MODELOVÝ PRÍPAD

Vzor/model komunitného učenia sprostredkujeme v poslednej tretej kapitole využívajúc príklad projektu Routes 2 Slovensko, ktorý je projektom skupinového učenia obyvateľov vidieckych oblastí na Horehroní a Gemeri (http://www.vioregio.sk/sk/projekt_routes.php), realizovaný s cieľom podpory rozvoja týchto vidieckych oblastí. Projekt je realizovaný občianskym združením Posonium a jeho štyrmi partnermi na Slovensku (Kuressaare Ametikool – Vzdelávacie centrum z Estónska, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela z Banskej Bystrice, Prodec Consultores zo Španielska a Gemer Tourist, občianske združenie z Revúcej) v rokoch 2007 – 2009. K trénovaniu a učeniu odporúčame v rámci projektu *vzniknuté manuály Úvod a Trénovanie a učenie* (dostupné na: <http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Uvod.pdf>; http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf).

Projekt Routes – projekt učiaceho sa regiónu či projekt komunitného učenia – je postavený na kombinácii formálneho a neformálneho vzdelávania. Dôležitou súčasťou takej formy vzdelávania a učenia sa je interakcia medzi učiacimi sa i pôsobenie metnora v “učiacej sa skupine” ako sprostredkovateľa medzi vzdelávacou inštitúciou alebo učiteľom/trénerom a skupinou učiacich sa/žiakov. Tento systém umožňuje celoživotné vzdelávanie a prístup k informáciám a tréningu širšej skupine obyvateľov vidieckych oblastí.

“Routes je sieť a prístup k vzdelávaniu, ktorý je založený na učiacej sa skupine a mentoroch.

Routes funguje s podporou študijných materiálov a siete účastníkov.

Routes je učiaca sa komunita, ktorej účastníci a mentori sa navzájom podporujú.

Routes je otvorená komukoľvek, kto má záujem sa učiť a vôľu deliť sa a prispieť tak k učiacej sa komunite (s. 6, <http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Uvod.pdf>)”.

Hlavnou myšlienkou projektu je:

„zmena je jediná istota. Je všeobecne známe, že úspech a blahobyt ľudí v budúcnosti závisí od ich schopnosti prispôbiť sa zmenám. Kľúčom k adaptácii na zmeny je byť otvorený učeniu sa, získavaniu a používaniu nových vedomostí a zručností. Vedomosti a zručnosti prichádzajú v mnohých podobách, niektoré získavame štúdiom, iné prácou a v živote, ale žiadne z nich neznamenaajú veľa bez ich pochopenia, ktoré nám pomáha riešiť problémy. Schopnosť spájať veci dokopy a vidieť ich v kontexte, vyhodnotiť možné riešenia – to je zmyslom vzdelávania a využívania získaných vedomostí a zručností (http://www.vioregio.sk/sk/projekt_routes.php).“

Flexibilné prostredie je pre vzdelávanie nevyhnutné, aby sa členovia skupiny mohli rozvíjať. To znamená, že účastníci sa učia lepšie, ak sú vytvorené vhodné podmienky. Je dôležité, aby sa ľudia v skupine vedeli navzájom počúvať, podeliť sa o svoje myšlienky a diskutovať o svojich skúsenostiach s ostatnými. Aby toto mohlo fungovať, musia si členovia skupiny dôverovať a vedieť odpovede na otázky: ‘Čo urobia ostatní s informáciami, ktoré počuli? Čo urobím ja s týmito informáciami?’ Pracovná skupina by mala byť založená na etických a demokratických princípoch,“ píše sa v manuáli Trénovanie a učenie, ktorý z projektu vzišiel (s. 5, http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf).

Učiaci sa skupina:

- *Účasť v učiacej sa skupine je dobrovoľná a bez akýchkoľvek záväzkov a podmienok (okrem záujmu, motivácie k pozitívnej zmene a želaniu zlepšiť svoje zručnosti).*
- *Učiaci sa skupiny pomáhajú svojim účastníkom posunúť sa dopredu, učiť sa, zlepšiť svoj rozhľad a sebadôveru.*
- *Byť súčasťou učiacej sa skupiny znamená pracovať s ostatnými na dosiahnutí spoločného cieľa – naučiť sa nové zručnosti. Znamená to tiež komunikovať s ostatnými členmi skupiny, naplniť naše sociálne potreby (s. 7, http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf).*

Mentor⁴:

- *V každej skupine niekto preberá zodpovednosť za jej vedenie a udržanie skupiny pokope.*

⁴ Slovo „facilitácia“ možno preložiť je „uľahčiť niečo“ alebo „uľahčiť proces“.

Úlohou facilitátora je moderovanie a riadenie skupinových udalostí, aby zaistili účinné splnenie skupinových cieľov, a to jasným myslením, dobrým zapojením účastníkov do diskusie a rozhodovania a akceptovanie každého, kto je zapojený (<http://maxt.cz/sk/facilitacia>).

Facilitácia je štýl vedenia komunikácie, ktorý je typický postoju facilitátora, jeho správaním voči facilitovaným a spôsobom, akým komunikáciu medzi ľuďmi štruktúruje. Facilitátor aktívne využíva princípy, procesné postupy a špecifické facilitatívne správanie, ktoré podporuje efektívnu diskusiu, pomenovanie problému, hľadanie a zvažovanie riešení a efektívne rozhodovanie a plánovanie v skupine.

Kedy je facilitácia vhodná? Služi na riešenie problému, ktorý sa dotýka skupiny/komunity a vyžaduje spoločnú účasť a participáciu na hľadaní riešenia. Tímová podpora je základom úspešného riešenia daného problému. Pre daný problém je potrebné získať podporu viacerých členov tímu a pravdepodobne tiež zmenu ich správania a prístupu. Bez týchto podmienok zlyhá i ten najlepší plán (<http://maxt.cz/sk/facilitacia>).

Podľa Dlouhěj, J. a kol. (2010, s. 11) je facilitátor „osoba, ktorá pomáha identifikovať a riešiť problémy ve skupině. Facilitátor vede skupinu k tomu, aby si sama uvědomila svá slabá místa a navrhla plán na zvýšení své efektivity.

Typicky tedy facilitátor „nepředepisuje“ skupině určité řešení, ale pomáhá, aby její členové sami přišli na to, co potřebují (podle Hogan, 2003: 8)“.

- *Mentor môže ale nemusí učiť špecifické témy, jeho najdôležitejšia úloha je, že má prehľad o vedomostiach a pozadí ľudí vo svojej skupine a sprevádza ich na ceste ich rozvoja.*
 - *Mentor podporuje učiacich sa v procese učenia.*
- Mentor má potrebné informácie a zručnosti na to, aby ich mohol posunúť ďalej k ľuďom, ktorí majú o ne záujem a motivovať ich, aby ich používali na svoj osobný rast a rozvoj celej komunity (s. 8, http://www.vioregio.sk/files/File/vzdelavanie/Trenovanie_ucenie.pdf).*

ZÁVER

V príspevku približujeme problematiku komunitného vzdelávania o sociálnej ekonomike a podnikaní – podstatu, princípy, formy vzdelávania, výsledky i dopady. Následne uvádzame praktické rady a návod pre realizovanie komunitného vzdelávania. Komunitné vzdelávanie a učenie sa poskytuje predpoklady pre zefektívnenie využívania existujúceho vnútorného/endogénneho potenciálu komunity – nielen materiálneho a technického, ale najmä myšlienkového potenciálu, ľudského a sociálneho kapitálu. Iba aktivizovaním a aktívnym zapojením ľudí v komunite, ku ktorému komunitné vzdelávanie vytvára predpoklady i kompetencie občanov a skupín na území komunity, možno optimálne využívať a zhodnocovať priestorový, materiálny kapitál/zdroje komunity v prospech rozvoja komunity i života jej obyvateľov.

Použitá literatúra

1. ADAMS, R. 1996. *Social Work and Empowerment*. Basingstoke: Macmillan
2. BLAŽEK, J. – UHLÍŘ, D. 2011. *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, implikace*. Praha : Univerzita Karlova, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3
3. DLOUHÁ, J. a kol. 2010. *Metodika týmové spolupráce a tvorby týmů pro vysokoškolské vzdělávání*. Praha : Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy v Praze, 2010. 69 s. Dostupné na: http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.msmt.cz%2Ffile%2F25111%2Fdownload%2F&ei=InyFVOiNH8msU8_0gfAP&usg=AFQjCNGUtHD3A-N0xRrq4Dk6UK2aztnyMA
4. FIALA, J. 2010. *Komunitní školy – cesta k celoživotnímu učení trochu jinak. Národní síť venkovských komunitních škol*. Dostupné na: http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.regionhranicko.cz%2Fdokumenty%2Fprojekty%2F26%2Fstudijni%2520materialy%2FKomunitni%2520skoly%2FKomunitni_skola_1.ppt&ei=GIWFVOawMIq6UYeqgNAP&usg=AFQjCNHUhc9tV3PNNUI2O8m6Fb068izrSg&bvm=bv.80642063,d.d24
5. FELSENSTEIN, D. 2010. *Human Capital and Labour Mobility Determinants of Regional Innovation*. Jerusalem : Hebrew University, 2010.
6. FLORIDA, R. 2003. *Cities and the Creative Class*. Washington : American Sociological Association, 2003. 19 s. Dostupné na: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic233886.files/April_8/Florida_Cities.pdf
7. GAJDOŠ, P. – PAŠIAK, J. 2006. *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, NK UNESCO MOST, 2006. 252 s. ISBN 80-85544-46-6

8. GAJDOŠ, P. – PAŠIAK, J. 2008. *Sociálne zdroje lokálneho a regionálneho rozvoja*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2008. 217 s. ISBN 978-80-85544-53-4
9. HARTL, P. 1997. *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Praha:Slon,1997, 221 s. ISBN 80-85850-45-1
10. HUDEC, O. a kol. 2009. *Potreby regionálneho a miestneho rozvoja*. Košice : Ekonomická fakulta Technickej univerzity, 2009. 344 s. ISBN 978-80-553-0117-4. S. 249 – 252. Dostupné na: <http://books.google.sk/books?id=nYXUjvBt0LYC&pg=PA251&lpg=PA251&dq=u%C4%8Diace+sa+regi%C3%B3ny&source=bl&ots=c6zXOOhte3&sig=-t-qvIcReFfnSuhizD7AUUGjy8M&hl=sk&sa=X&ei=57Z9VMmOJNGvafa-gdgF&ved=0CDoQ6AEwBTgK#v=onepage&q=u%C4%8Diace&f=false>
11. KAČÍRKOVÁ, M. 2011. *Výskumné zhľady a vedecké parky ako faktor inovačného rozvoja regiónov. Working papers č. 33*. Bratislava : Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2011. 27 s. ISSN 1337–5598 (elektronická verzia). Dostupné na: <http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP33.pdf>
12. KARLSSON, CH. – BÖRJE, J. – STOUGH, R. R. 2009. *Human Capital, Talent and Regional Growth. CESIS Electronic Working Paper Series*. Centre of Excellence for Science and Innovation Studies (CESIS).
13. KINKOR, M. *Komunitní práce*. 2003. In: MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 978-80-7178-548-2
14. KLAS, A. 2000. *Ľudské zdroje ako faktor konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Výskumná správa*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV. KLAS, A. 2000. *Ľudské zdroje ako faktor konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Výskumná správa*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV.
15. *Komunitní škola v perspektivě českého vzdělávacího systému*. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/15805/KOMUNITNI-SKOLA-V-PERSPEKTIVE-CESKEHO-VZDELAVACIHO-SYSTEMU.html/>
16. LAUERMANN, M. 2010. *Jak rozumět pojmu komunitní škola? Komunita a komunitní škola – rysy a principy*. Dostupné na: <http://komunitniskola.blogspot.sk/2010/01/kazdy-kdo-by-chtel-alespon-trochu.html>
17. ĽAPINOVÁ, E. 2014. *Ďalšie vzdelávanie dospelých o sociálnej ekonomike a sociálnom podnikaní – nástroj podpory občianskej participácie*. In: *Sociálna ekonomika a vzdelávanie. Zborník vedeckých štúdií*. Banská Bystrica : Belianum, vydavateľstvo Univerzity M. Bela, Ekonomická fakulta, 2014. ISBN 978-80-557-0623-8. Dostupné na: http://www.ef.umb.sk/konferencie/sev_2014/
18. ĽAPINOVÁ, E. 2013. *Spoločenská zodpovednosť firiem a jej význam pre miestny a regionálny rozvoj*. In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva. Zborník vedeckých štúdií*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici, 2013. ISBN 978-80-557-0600-9. Dostupné na: http://www.ef.umb.sk/dsr_2013/index.html
19. ĽAPINOVÁ, E. – MAZUREKOVÁ, M. 2013. *Podpora rodičov a rodiny zo strany tretieho sektora a občianske iniciatívy v tejto oblasti na Slovensku a vo vybraných krajinách*. In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva. Zborník vedeckých štúdií*. Banská Bystrica :

- Ekonomická fakulta Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici, 2013. ISBN 978-80-557-0600-9. Dostupné na: http://www.ef.umb.sk/dsr_2013/index.html
20. MARTIN, R. – SUNLEY, P. 1996. *Slow convergence? Post-neoclassical endogenous growth theory and regional development. Working Paper 44*. Cambridge, Edinburgh : 1996. 36 s. Dostupné na: <http://www.cbr.cam.ac.uk/pdf/wp044.pdf>
 21. MITOŠINKA, M. 2007. *Stratégia učiacich sa regiónov 2007 – 2013*. Bratislava : AJG – Amrop Jenewein Group. Dostupné na: http://www.jeneweingroup.com/novinky/Prezentacia_uciace_sa_regiony.pdf
 22. *Návrh: Národný program pre učiace sa regióny*. Dostupné na: http://nuczv.sk/wp-content/uploads/4_narodny_program.pdf
 23. *Regional Growth and Development Theories*. Eds. Roberta Capello, Peter Nijkamp. UK, USA : Edward Elgar Publishing, 2009. ISBN 978 1 84720 506 3. Dostupné na: http://books.google.sk/books?id=vO4sx6HiFrAC&pg=PA147&lpg=PA147&dq=human+capital+as+determinant+of+regional+development&source=bl&ots=27ajcqlqHm&sig=UaXbtMG7X4exi1vq_SUmWTa4-2c&hl=sk#v=onepage&q=human%20capital%20as%20determinant%20of%20regional%20development&f=false
 24. SLOBODA, D. 2006. *Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, regióny, indikátory, metódy*. Bratislava : Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika, 2006. 49 s. Dostupné na: <http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP33.pdf>
 25. *Strategic Guidance for Community Planning Partnerships: Community Learning and Development*. 2012. Edinburg : Scottish Government, 2012. 13 p. ISBN 978-1-78045-775-8 (web only). Dostupné na: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/0039/00394611.pdf>
 26. *Theoretical Foundations of Learning Enviroments*. 2000. David H. Jonassen – Susan M. Land (eds.). New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2000. 249 s. ISBN 0-8058-3215-7. Dostupné na: http://books.google.sk/books?id=QcmQAgAAQBAJ&pg=PP5&lpg=PP5&dq=Jonassen,+Land.+2000.+Theoretical+Foundations+of+Learning+Enviroments.+New+Jersey+:+Lawrence+Erlbaum+Associates+Publishers,+2000&source=bl&ots=UM5th47jJB&sig=uinZ1-8SN_PeUA6Q8wo_kdRh5V0&hl=sk&sa=X&ei=xn6FVMG-Esj3UL3ogAg&ved=0CCcQ6AEwAA#v=onepage&q=antropological&f=false
 27. Webová stránka: www.vioregio.sk/sk/projekt_routes.php

Odporúčaná literatúra

1. Webová stránka Coalition for Community Schools: www.communityschools.org/aboutschools/faqs.aspx#_5
2. Webová stránka časopisu Moderní vyučování: www.modernivyucovani.cz
3. Web, portál Učiace sa regióny: www.uciacesaregiony.com/?kat1=info-o-projekte

Kontaktne údaje

Erika LAPINOVÁ, Ing. PhD.
 Ištitút ekonomických vied Ekonomickej fakulty Univerzity M. Bela
 Cesta na amfiteáter 1
 974 01 Banská Bystrica

Tel. 048 446 6222

E-mail: erika.lapinova@umb.sk